

VIURE SENSE EL MEU FILL, de Josep Gironès

En la seva postil·la a *El nom de la rosa*, Umberto Eco comentava que molts lectors de la seva novel·la havien quedat sorpresos pel gènere escollit. Eco era ja llavors un autor conegut i consagrat en els estudis sobre comunicació i semiòtica, un articulista molt llegit, un assagista brillant. Llavors, per què fer una novel·la? La resposta d'Eco és que hi ha coses que només es poden explicar narrant-les. Que només es fan entendre a través de la ficció narrativa, a través d'aquest formidable artefacte que és la novel·la. Un artefacte que explica històries, però que explica també coses essencials a través de les històries.

He pensat en aquesta constatació d'Eco, hi ha coses que només es poden entendre si són narrades, llegint la nova novel·la de Josep Gironès, *Viure sense el meu fill*. Josep Gironès ha anat bastint en els últims anys un corpus literari centrat en la memòria i molt especialment en una memòria local, que té –com totes poden tenir– validesa universal. Es podria dir que l'obra sencera de Josep Gironès és un intent de reconstruir la història i la memòria dels seus, amb materials extrets de la realitat. I, com a fill de la Fatarella, en aquesta memòria de tot un segle a la qual Josep Gironès ha consagrat la seva obra, la immensa tragèdia de la guerra, especialment cruel i convulsa en el cas de la Fatarella, hi havia d'ocupar per força un lloc central. I em fa l'efecte que davant d'alguns dels episodis més dramàtics d'aquest conflicte, Josep Gironès ha arribat a la mateixa conclusió que Umberto Eco quan va escriure *El nom de la rosa*: hi ha coses que només es poden explicar a través de les tècniques i els procediments de la ficció, hi ha coses que només poden ser transmeses i enteses si són narrades. La novel·la, aquest gènere amb tantes prestacions que tantes vegades s'ha donat per mort i que

sempre ressuscita, també pot servir per això: per fer entendre i saber allò que no es podria fer entendre i saber de cap altra manera, allò que desborda –per emotiu, per complex, perquè té a veure amb la psicologia dels personatges– els límits de l’assaig o de la monografia històrica. Aquest seria el cas, al meu parer, de *Viure sense el meu fill*.

Deia que, per damunt del gènere que faci servir en cada cas, el conjunt de l’obra escrita i publicada per Josep Gironès té un fil constant: la memòria i molt especialment la memòria de la Fatarella, la història recent del seu poble i de la seva gent. Per construir-la, reconstruir-la o mantenir-la, Josep Gironès ha adoptat gèneres diversos. Des de bon començament, el gènere memorialístic, la narració de la pròpia memòria personal, com va ser el cas de *Fets, anècdotes i contalles de la Fatarella*. Sovint també l’estudi monogràfic, el treball erudit sobre una qüestió històrica o artística: *L’arquitectura àuria dels templers* o *L’art de la pedra en sec a les comarques de Tarragona*. Però ben aviat, repeteixo que la meua intuïció em diu que pels mateixos motius que esmentava Umberto Eco, va incorporar-hi la narració de ficció, els relats breus o les novel·les. *De viu en viu*, *Planys de figuera blanca*, *El major tresor*, *La cabana...* Una narrativa que, sent de ficció, inventant personatges i situacions, està concebuda explícitament per explicar el fons d’uns fets reals, per ajudar a divulgar-los i a entendre’ls.

En aquest sentit, potser *La cabana*, sobre els fets que van passar a la Fatarella durant la guerra, de memòria especialment tràgica, és la referència més pròxima al llibre que avui tinc el goig de presentar. Aquell llibre, premi Vila d’Ascó, comparteix amb el que avui ens ocupa l’aplicació de la fórmula novel·lística a la presentació d’episodis poc coneguts i especialment emotius de la història col·lectiva. I les dues novel·les tenen un

element comú, que potser explica l'elecció del gènere: hi ha en totes dues una implicació emocional de l'autor. No és la perspectiva de l'historiador extern, de qui analitza uns fets que no l'afecten. És la perspectiva de qui s'enfronta a uns fets que colpeixen gent que coneix, que provoquen víctimes que tenen un rostre i uns cognoms i que, per tant, li generen empaties. Al costat d'altres que li poden provocar els sentiments contraris. La monografia històrica parla de fets. Però si vols parlar a la vegada de fets i de sentiments i d'emocions, de gent que t'estimes, de memòries que et fereixen, llavors la novel·la esdevé una eina privilegiada, un instrument eficaçíssim.

Viure sense el meu fill és, en relació a d'altres novel·les històriques sobre aquesta època i també respecte a d'altres del mateix autor, un text molt centrat en una història concreta, en una temàtica molt específica: els nens acabats de néixer que varen ser presos a les seves mares republicanes i lliurats a famílies franquistes, on van pujar. No sé si aquests fets es van reproduir moltes vegades. No sé si va ser una cosa del tot excepcional o una pràctica més o menys generalitzada. Això seria enormement rellevant per a un estudi històric. Però no ho és tant per a una novel·la. Perquè la novel·la no es legitima en la quantitat de casos que reflecteix, sinó en les emocions que és capaç de transmetre i en la possibilitat d'explicar i potser de comprendre –fins on és possible i lícit comprendre– un sol cas determinat. En un cert sentit, la novel·la és el contrari de l'estadística. És una manera de dir-nos que darrere de cada número de qualsevol estadística hi ha un cas rellevant per ell mateix, dramàtic, emocionant, d'una absoluta plenitud. Un cas no és un número, sinó una història. I una història és una novel·la.

Podríem dir doncs que *Viure sense el meu fill* és una novel·la sobre una

tragèdia humana, sobre una immensa tragèdia humana. Però davant d'una tragèdia com aquesta, el novel·lista podria adoptar un punt de vista diguem-ne psicologista, molt grat a la novel·la del segle XIX: analitzar el sentiment d'una mare, buscar l'impacte sobre la psicologia del fill, intentar entendre els personatges que adopten en aquelles circumstàncies un fill aliè... Sense defugir el tractament dels sentiments i de les emocions, no és aquesta la perspectiva que adopta Josep Gironès. Més que psicologista, la seva novel·la seria sociologista. Més que els personatges i la seva psicologia, l'impacte social, el marc social. I sobretot la història col·lectiva. La tragèdia del fill robat es presenta en el seu marc històric i en el seu marc geogràfic. Amb tots els detalls i totes les informacions. Amb una vocació de rigor històric, però també de pedagogia de la història. La peripècia dramàtica de la mare i del fill serveixen també per reconstruir tot un món, tota una època, la seva vida quotidiana, el nom de les cases, les feines del dia a dia. Hi ha en Josep Gironès una voluntat de presentar-nos un món complet, que és a més un món real i un món molt pròxim. No pas inventat. No pas idealitzat. Reconstruït amb minuciositat, amb amor, amb molta informació.

Si la força dramàtica dels fets narrats no fos tan evident, podríem arribar a pensar que la història del fill robat és només una excusa per presentar-nos un retrat de la sordidesa, la foscor de la postguerra. La literatura ha aconseguit associar la postguerra amb un temps grisós i malenconiós. Parlem de *Temps de silenci*, de *Sota la pols*, de *Pa negre*... *Viure sense el meu fill* és el punt de trobada entre una història personal dramàtica, gairebé melodramàtica, i la crònica d'un temps. Però són dues vocacions que es troben, que conflueixen: uns fets d'aquesta intensitat dramàtica només es poden produir i entendre –bé, no, entendre's no es poden entendre mai– en el marc d'una circumstància històrica excepcional, després dels patiments d'una guerra civil i en l'estat d'excepció del règim que surt d'una victòria

militar. Josep Gironès, que ha parlat de la guerra, que ha parlat del temps de la seva infantesa, ha trobat la història que li calia per poder parlar d'un temps que no va conèixer de primera mà, però del qual se sap hereu i marmessor: el temps de la primera postguerra, de la victòria i de la derrota. Un temps en què a una mare li poden prendre el fill per donar-lo a una altra família.

Dèiem al començament que hi ha coses que han de ser narrades. Que la novel·la és també una forma de coneixement i de comprensió. La novel·la, com a gènere, s'ha fet tan gran en els últims dos segles que els escriptors s'hi poden acostar per motivacions ben diferents. Parlàvem de l'interès psicologista de molts autors del XIX, també del XX. La novel·la pot servir per crear móns fantàstics, inexistents, com podria fer Tolkien. O per mitificar móns perduts, com podrien fer Villalonga o Lampedusa. O per projectar la fantasia damunt de la realitat, com podria fer García Márquez. La novel·la és un instrument útil per a actituds narratives molt diverses i fins i tot contraposades. Em fa l'efecte que Josep Gironès entén la novel·la com un instrument de coneixement i comprensió de les coses, però també de divulgació i de pedagogia. *Viure sense el meu fill* és en bona part una novel·la pedagògica, una novel·la que vol ensenyar. Un ensenyament moral, per descomptat. Com passa d'una manera o altra en totes les novel·les. Però també un ensenyament històric, geogràfic. Josep Gironès vol que coneguem de la millor manera possible un poble, una gent, una època, una circumstància política. *La cabana* li va servir per divulgar els fets de la Fatarella, tan essencials per entendre molts dels matisos de la terrible guerra del trenta-sis. A *El major tresor*, s'endinsava ja en el temps de la postguerra i aprofitava per divulgar el patrimoni templer de la Terra Alta, que tan bé coneix. A *Viure sense el meu fill* és diferent. L'autor ens explica una història humana. Amb tècnica d'historiador, en segueix el fil: quan, qui, on. N'explica el context. Llavors, amb tècnica de novel·lista, la

narra, barrejant realitat i ficció, però sense que la ficció es mengi la realitat. La realitat és la que mana. En part, la ficció serveix de camuflatge: l'autor sap que està tractant amb material explosiu, des del punt de vista emocional i històric, i sap també que la repercussió dels fets en la societat on van passar és encara avui molt gran. En part, la ficció serveix per explicar-se millor.

Josep Gironès està bastint una crònica viva d'un món que ens és molt pròxim i del que ens sabem hereus. Un món que ens ha marcat a tots. Ho està fent a través d'una obra rigorosa, pedagògica, que vol entendre i fer-se entendre. *Viure sense el meu fill* és una fita més en aquest projecte global. Però és, a més, una obra emotiva, sobre uns fets tràgics. És sobre la guerra, sobre la Fatarella, sobre la Terra Alta, sobre la postguerra, sobre el franquisme. Però és també sobre la condició humana. La condició humana eterna i present en tota circumstància i en tot paisatge, en tota època històrica i en tota conjuntura política. La condició humana que és, des de sempre, el gran tema de la novel·la i de tota la literatura. Felicitats.

Joan Maria Pujals

Museu d'Art Modern de Tarragona

17 de desembre de 2010